

Sir Steven Runciman, «Μυστράς: Βυζαντινή πρωτεύουσα της Πελοποννήσου»

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Sir Steven Runciman,

«Μυστράς: Βυζαντινή πρωτεύουσα της Πελοποννήσου»

Σύντομη ιστορία της Λακεδαιμονίας και της ευρύτερης περιοχής μέχρι τον ερχομό των Φράγκων

Πενήντα χρόνια έχουν περάσει από την πρώτη φορά που ήρθα στο Μυστρά, ταξιδεύοντας με τα πόδια όπως κάναμε εκείνους τους καιρούς, σαν ήμουν νέος. Από τη φορά εκείνη με κυρίευσε η μαγεία του τόπου, η οποία και εξακολούθησε να εντείνεται μέσα μου σε κάθε κατοπινή μου επίσκεψη. Και πιο πρόσφατα έχει ενισχύσει τους δεσμούς μου η ευγένεια του σύγχρονου Μυστρά, της φιλικής κωμόπολης που είναι κτισμένη στο χώρο του πιο απομακρυσμένου προαστίου της παλιάς πόλης.

Η ομορφιά της Ελλάδας έγκειται κυρίως στην αντίθεση – αντίθεση ανάμεσα σε απότομα ακρωτήρια και γαλάζιους κόλπους και ανάμεσα σε άγονες βουνοπλαγιές και εύφορες κοιλάδες. Πουθενά αλλού η αντίθεση δεν είναι τόσο έντονη όσο στην

κοιλιάδα της Σπάρτης, τη Λακεδαίμονα, την «κοίλη Λακεδαίμονα» της ομηρικής εποχής. Οι ταξιδιώτες που παίρνουν τον κύριο δρόμο, αυτόν που στους αρχαίους χρόνους περνούσε από την Τεγέα και σήμερα περνά από την Τρίπολη, ανηφορίζουν στα παρακλάδια της οροσειράς του Πάρνωννα• και έξαφνα, καθώς αφήνουν πίσω τους μια κλειστή στροφή, με την ορεινή ακρόπολη της Σπάρτης, τη Σελασία, το φύλακα του περάσματος, να στέκει ψηλά από πάνω τους κατά τη μεριά της ανατολής, βλέπουν από κάτω τους να απλώνεται μια πλούσια σε βλάστηση κοιλάδα με ελαιόδενδρα και οπωροφόρα, με τον ποταμό Ευρώτα να σχηματίζει μαιάνδρους ανάμεσα από ροδοδάφνες και κυπαρίσσια, και πίσω από την κοιλάδα να ορθώνεται απότομα μέσα από την πεδιάδα ο Ταύγετος, η πιο τραχεία και άγρια από όλες τις ελληνικές οροσειρές, με τις πέντε κορυφές του, τα Πέντε Δάκτυλα, να καλύπτονται από το χιόνι μέχρις αργά το καλοκαίρι. Εμπρός από το τείχος που σχηματίζει το βουνό, αν ο πρωινός ήλιος λάμπει, θα προσέξουν έναν κωνικό λόφο, διάσπαρτο με κτίρια που φαίνονται σαν κουκκίδες και στεφανωμένο από ένα κάστρο. Αυτός είναι ο Μυστράς.

Στα μέσα του δεύτερου αιώνα η Σπάρτη, μετά από μια σύντομη σύγκρουση, υποτάχθηκε στην κυριαρχία της Ρώμης. Η Ελλάδα είχε ήδη μεταβληθεί σε παραπόταμο, μακριά από το κύριο ρεύμα της ιστορίας. Οι δραστήριοι πολίτες της μετακινήθηκαν προς τις μεγάλες πολιτείες του ελληνικού κόσμου, ή προς την ίδια τη Ρώμη ή προς την υπέροχη πρωτεύουσα που ο Μέγας Κωνσταντίνος θα δημιουργούσε στα παράλια του Βοσπόρου. Κάτω από την κυριαρχία των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, οι ελληνικές πόλεις ήσαν κάτι περισσότερο από μουσεία. Στη Σπάρτη, οι σκληροί αγώνες που άλλοτε μετέβαλαν τους εφήβους σε άνδρες, τώρα γίνονταν εμπρός στους περιηγητές, στο θέατρο. Η αυστηρότητα είχε εξαλειφθεί από τη ζωή της Σπάρτης• η κοιλάδα του Ευρώτα ήταν γνωστή για την οκνηρή, ανέμελη χλιδή της. Η μορφή της Ελένης είχε επισκιάσει τη μορφή του Λυκούργου.

Ο ερχομός του Χριστιανισμού επέφερε μια μεγαλύτερη αυστηρότητα στα ήθη. Αλλά φαίνεται πως οι Σπαρτιάτες δεν ήταν πολύ πρόθυμοι να ενστερνιστούν τη νέα θρησκεία. Μόνο αφού προχώρησε για τα καλά ο 5ος μ.Χ. αιώνας, γίνεται σαφώς λόγος για τον επίσκοπο της Λακεδαίμονος καθώς η Εκκλησία επανήλθε στο πιο παλιό και πιο μελωδικό από τα ονόματα της πόλης. Με το τέλος του πέμπτου αιώνα όλα τα σημάδια της ειδωλολατρίας εξαφανίστηκαν. Οι αρχαίοι ναοί ερήμωσαν ή μετατράπηκαν σε εκκλησίες. Τα αθλήματα και οι αγώνες εγκαταλείφθηκαν και οι μέλλουσες μητέρες δεν σκαρφάλωναν πια το λόφο της Θεράπνης να προσευχηθούν στο μνήμα της Ελένης.

Αλλά ήδη η ήσυχη ζωή στην κοιλάδα είχε διακοπεί. Το 376 η αυτοκρατορική διοίκηση επέτρεψε στο βάρβαρο έθνος των Βησιγόθων να διαβεί τον Δούναβη και να εισχωρήσει στην Αυτοκρατορία. Δεκαεννιά χρόνια αργότερα, οδηγούμενοι από

τον ανήσυχο αρχηγό τους Αλάριχο, θυμωμένοι που δεν τους δόθηκε γη να εγκατασταθούν, εισέβαλαν στην ελληνική χερσόνησο. Η Αθήνα δεν δέχθηκε την επίθεσή του, επειδή ο Αλάριχος, αν και διακήρυσσε ότι ήταν καλός χριστιανός, είδε σε όραμα τη θεά Αθηνά και τον ήρωα Ηρακλή να φυλάγουν τα τείχη. Έτσι, βιαστικά διέσχισαν τον Ισθμό της Κορίνθου προς την Πελοπόννησο, λεηλατώντας τα μέρη απ' όπου περνούσαν και, τελικά, προς το τέλος του καλοκαιριού του 395, επιτέθηκαν στην ανυπεράσπιστη Σπάρτη. Για πρώτη φορά στην ιστορία της, η πόλη λεηλατήθηκε. Φαίνεται πως ο Αλάριχος οραματίστηκε την ίδρυση ενός δικού του βασιλείου στην Πελοπόννησο• αλλά μετά από λίγους μήνες, τμήμα του αυτοκρατορικού στρατού που πλησίαζε, τον έκανε να μετακινηθεί προς τα βόρεια, στην Ιλλυρία, και να αρχίσει ξανά την ανήσυχη πορεία του που θα έφερνε τον πόλεμο στην Ιταλία και σε αυτήν ακόμη την πόλη της Ρώμης.

Η ειρήνη επέστρεψε στην κοιλάδα της Σπάρτης για δύο σχεδόν αιώνες. Αλλά η αυτοπεποίθηση είχε πια χαθεί. Επιτέλους, κτίστηκαν τείχη για να προστατευτεί η ίδια η πόλη. Αυτοί οι αιώνες παρακολούθησαν την παρακμή κάθε ευημερίας στην ελληνική χερσόνησο. Με το θρίαμβο της Χριστιανοσύνης, οι πόλεις της Ελλάδας έχασαν το παλιό τους μεγαλείο και οι πιο δραστήριοι πολίτες τους, τις εγκατέλειψαν για επαρχίες με μεγαλύτερη κίνηση. Το εμπόριο από τη μια στην άλλη πλευρά της Μεσογείου, περνούσε τώρα από την Ελλάδα, όπου η παραγωγή ήταν μικρή. Το βάρος από την αυτοκρατορική φορολογία, ιδιαίτερα κατά τη βασιλεία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, ήταν μεγάλο για μια επαρχία που είχε λίγους φυσικούς πόρους. Η προσοχή των αυτοκρατόρων ήταν στραμμένη στα προβλήματα κατά μήκος των συνόρων τους ή στα όνειρα για την ανακατάληψη των δυτικών επαρχιών από τους βαρβάρους. Αλλά το χειρότερο επρόκειτο να ακολουθήσει

Τις τελευταίες δεκαετίες του έκτου αιώνα, όταν η Αυτοκρατορία ήταν απασχολημένη με έναν οδυνηρό πόλεμο ενάντια στους Πέρσες και η τεράστια Αυτοκρατορία των Αβάρων, που ήταν τουρκικής προέλευσης, προωθείτο στη Βαλκανική χερσόνησο, ένα νέο φυλετικό στοιχείο έπαιρνε το δρόμο για την Ελλάδα. Από τις αρχές του αιώνα, οι Σλάβοι είχαν ξεχυθεί στη Βαλκανική χερσόνησο. Και τώρα, από τη μια ενθαρρυμένοι από τους Αβάρους και από την άλλη για να αποφύγουν την άμεση κυριαρχία των Αβάρων, ομάδες απ' αυτούς κατέβαιναν στην Ελλάδα.

Πριν από το τέλος του αιώνα βρέθηκαν να συνωστίζονται στην Πελοπόννησο• και την πρώτη δεκαετία του έβδομου αιώνα, όταν ο ανίκανος Φωκάς βασίλευε στην Κωνσταντινούπολη, τόσο πολύ αυξήθηκε ο αριθμός τους, ώστε να φαίνεται σ' αυτούς που έντρομοι τους παρακολουθούσαν ότι ολόκληρη η Ελλάδα ήταν στα χέρια βάρβαρων και ειδωλολατρών Σλάβων. Η ευχάριστη κοιλάδα της Σπάρτης ήταν της αρεσκείας τους και οι Έλληνες κάτοικοι τράπηκαν σε φυγή. Πολλοί

κατέφυγαν στα νότια, στους άγριους λόφους της χερσονήσου της Μάνης, όπου ξαναζωντάνεψαν τις αυστηρές στρατιωτικές αρετές της αρχαίας Σπάρτης• μερικοί κατέφυγαν σε παράλιες πόλεις που οι Σλάβοι ήσαν ανίκανοι να κατακτήσουν, ιδιαίτερα στο βράχο με το κάστρο της Μονεμβασιάς που προεξέχει στη θάλασσα του Αιγαίου. Πολύ περισσότεροι κατέφυγαν πέρα από τηθάλασσα στα δυτικά, στη Σικελία, για να ιδρύσουν μια νέα Λακεδαίμονα που αποκάλεσαν για συντομία Demona και που θεώρησαν ότι ήταν μια χώρα περισσότερο ασφαλής. Μερικοί πρέπει να παρέμειναν, να παντρεύτηκαν με τους εισβολείς και να τους μετέδωσαν κάποια ελάχισταστοιχεία πολιτισμού.

Για δύο αιώνες, η κοιλάδα της Σπάρτης και τα γύρω βουνά ήσαν στα χέρια των βαρβάρων και ο Χριστιανισμός και τα πολιτιστικά πρότυπα της βυζαντινής ζωής σχεδόν εξαφανίστηκαν. Η ανακατάληψη της Ελλάδας από τους Έλληνες άρχισε στα τελευταία χρόνια του όγδοου αιώνα, την εποχή της αυτοκράτειρας Ειρήνης της Ειρήνης της Αθηναία.

Αλλά η Πελοπόννησος απολυτρώθηκε στα χρόνια του διαδόχου της, του Νικηφόρου Α΄. Μια σειρά από εκστρατείες που ανέλαβε ο στρατηγός του θέματος της Πελοποννήσου, οΛέων Σκληρός, απώθησε τους Σλάβους στα βουνά και ελευθέρωσε τις πεδιάδες, έτσι ώστε οι Έλληνες να γυρίσουν σ' αυτές. Καθώς τόσοι πολλοί Έλληνες είχαν μεταναστεύσει στη διάρκεια της σλαβικής κατοχής, ο αυτοκράτορας θεώρησε αναγκαίο να φέρει εκεί εποίκους από άλλα μέρη της Αυτοκρατορίας. Φαίνεται πως οι άποικοι, τους οποίους έστειλε στην κοιλάδα της Σπάρτης, κατάγονταν κυρίως από τη Μικρά Ασία, και ήσαν Έλληνες μαζί με λιγοστούς Αρμενίους, ενώ πολλοί από τους απογόνους των παλαιότερων Σπαρτιατών πρέπει να επέστρεψαν στα σπίτια τους. Γύρω στα 810 επανιδρύθηκε στη Σπάρτη Επισκοπή, η Επισκοπή της Λακεδαίμονος, που υπαγόταν στην εξουσία της Μητρόπολης της Πάτρας. Η κοιλάδα επρόκειτο τώρα ξανά να απολαύσει μια περίοδο σχετικής ειρήνης. Οι σλαβικές φυλές που είχαν αποτραβηχτεί στην οροσειρά του Ταϋγέτου και στα βουνά της Αρκαδίας προσπαθούσαν ακόμη, περιστασιακά, να λεηλατήσουν τις πεδιάδες• και κάπου κάπου, στρατιωτικές αποστολές έπρεπε να σταλούν εναντίον τους για να αποκαταστήσουν την υπακοή και να τους αποσπάσουν τους όποιους πενιχρούς φόρους υποτελείας είχαν αυτοί τη δυνατότητα να πληρώσουν.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα πείσθηκαν να ασπαστούν το Χριστιανισμό, κυρίως χάρις στις προσπάθειες ενός Αγίου του δέκατου αιώνα, του Νίκωνα Νίκωνατου επονομαζόμενου «Μετανοείτε», ενός άνδρα αρμενικής καταγωγής, γεννημένου στο Άργος, που περιπλανιόταν στα βουνά της Λακωνίας κηρύττοντας με επιμονή το Ευαγγέλιο. Ήταν ένας άνθρωπος με ισχυρή προσωπικότητα, αλλά με μια απωθητική αδιαλλαξία. Όταν ο λοιμός έπληξε τη Σπάρτη, αρνήθηκε να μπει μέσα

στην πόλη ως την ώρα που εκδιώχθηκαν όλοι οι Εβραίοι που είχαν εγκατασταθεί εκεί τα τελευταία χρόνια. Τότε ήρθε στην πόλη• και ο λοιμός εξαφανίστηκε με μιας. Όταν λίγο αργότερα οι Βούλγαροι απείλησαν την Πελοπόννησο, ο στρατηγός του θέματος τον κάλεσε στην Κόρινθο. Η αίγλη της παρουσίας του εκεί αποκατέστησε το ηθικό όλων και οι Βούλγαροι, δείχνοντας σύνεση, αποχώρησαν. Ήταν ένας ακούραστος θεμελιωτής εκκλησιών, ιδίως μέσα στη Σπάρτη ή κοντά σ' αυτήν. Όταν πέθανε τον κατέταξαν μεταξύ των Αγίων και οι ευγνώμονες Σπαρτιάτες τον ανακήρυξαν προστάτη τους Άγιο. Σίγουρα είχε κάνει την πόλη το πιο ζωηρό θρησκευτικό κέντρο της επαρχίας, αν και μόλις το 1081, περίπου έναν αιώνα μετά το θάνατό του, η Επισκοπή της Λακεδαίμονος προβιβάστηκε σε Μητρόπολη.

Η κοιλάδα, στη διάρκεια του δέκατου και ενδέκατου αιώνα δέκατου και ενδέκατου αιώνα απολάμβανε μια ευμάρεια όλο και μεγαλύτερη. Οι σλαβικές φυλές του Ταϋγέτου, γνωστές την εποχή αυτή σαν Μηλιγγοί και Εζερίτες, δεν αποτελούσαν πια απειλή. Μια προσπάθεια για ξεσηκωμό, γύρω στα 925, καταπνίγηκε με στρατιωτική επέμβαση• και χάρις στον Άγιο Νίκωνα και τους μαθητές του, τώρα ήσαν χριστιανοί. Όσο πλήρωναν το φόρο υποτελείας κανονικά, τους επέτρεπαν την αυτονομία τους κάτω από την επίβλεψη του άρχοντα που διορίζε ο στρατηγός της Πελοποννήσου. Οι Έλληνες της Μάνης και οι Τσάκωνες -πιθανώς μεικτής ελληνικής και σλαβικής καταγωγής- από την οροσειρά του Πάρνωννα, ήσαν τώρα ευσεβείς και αρκετά νομοταγείς πολίτες. Υπήρχαν Σπαρτιάτες αρκετά πλούσιοι ώστε να μπορούν να επισκέπτονται την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας. Η αυτοκράτειρα Θεοφανώ Θεοφανώ, γυναίκα του Ρωμανού Β' Ρωμανού Β', καταγόταν από τη Σπάρτη. Κατοπινές φήμες παρουσίαζαν τον πατέρα της ως ένα Σπαρτιάτη πανδοχέα. Αλλά αν αυτός ήταν πανδοχέας, το επάγγελμά του πρέπει να ήταν πολύ αποδοτικό, μια και μπόρεσε να τη στείλει στην Κωνσταντινούπολη, όπου κυκλοφορούσε σε κύκλους που σύχναζε και ο νεαρός αυτοκράτορας. Κι αν ο πατέρας του Κωνσταντίνος Ζ' Κωνσταντίνος Ζ' ένοιωσε απελπισία που ο γιος του την ερωτεύθηκε, αυτό δε συνέβη παρά μόνο επειδή διαπραγματευόταν ήδη τους αρραβώνες του γιου του με μια Γερμανίδα πριγκίπισσα, την Εδβίγη της Βαυαρίας, ανιψιά του αυτοκράτορα της Δύσης Όθωνα του Α', μια αρχόντισσα που αργότερα, σαν δούκισσα της Swabia, έγινε μια από τις πιο μεγάλες μέγαιρες της μεσαιωνικής ιστορίας. Αλλά ο Κωνσταντίνος δεν απαγόρευσε τον γάμο με τη Θεοφανώ. Κάπου δεκαπέντε χρόνια αργότερα, η Θεοφανώ ήταν συνένοχος στη δολοφονία του δεύτερου άνδρα της, του Νικηφόρου Β', ενός βλοσυρού στρατηγού, που τον είχε παντρευτεί για να προφυλάξει το θρόνο των γιων της• και φήμες άρχισαν να κυκλοφορούν, ότι έπρεπε να ήταν υπεύθυνη για το θάνατο του Κωνσταντίνου Ζ' και του Ρωμανού Β'. Η κατηγορία είναι αβάσιμη. Ο Κωνσταντίνος ήταν ένας ηλικιωμένος άνδρας με επισφαλή υγεία, ενώ ο θάνατος του Ρωμανού έβαζε σε

κίνδυνο όλη της την εξέλιξη. Ο γιος της, ο Βασίλειος Β΄ Βασίλειος Β΄, ήταν ο πιο μεγάλος από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες-πολεμιστές. Ίσως από τους Σπαρτιάτες προγόνους της μητέρας του να κληρονόμησε τη βαθιά του περιφρόνηση για τον πολιτισμό και την άνεση και την αφοσίωσή του στη στρατιωτική ζωή τη γεμάτη ανδραγαθήματα.

Η Σπάρτη και οι γειτονικοί τόποι της Λακωνίας δεν ήταν εκτεθειμένοι σε άμεσο κίνδυνο κατά τη διάρκεια των πολέμων ενάντια στους Τούρκους και τους Νορμανδούς, που λίγο έλειψε να καταστρέψουν το Βυζάντιο προς το τέλος του ενδέκατου αιώνα τέλος του ενδέκατου αιώνα. Αλλά η περίοδος της ευημερίας πέρασε. Μέσα στο χάος, εμφανίσθηκε και πάλι η πειρατεία στο Αιγαίο Πέλαγος, και το εμπόριο άρχισε να υποφέρει. Οι φόροι που επιβλήθηκαν από τους αυτοκράτορες τον δωδέκατο αιώνα δωδέκατο αιώνα ήταν υψηλότεροι από κάθε άλλη φορά• και οι χωρικοί δεν ήταν σε θέση να τους πληρώσουν. Όπως ήδη είχε συμβεί και αλλού στην Αυτοκρατορία, ήταν υποχρεωμένοι να παραδώσουν τα χωράφια τους σε κάποιον πλούσιο άρχοντα, που είχε τη δυνατότητα να καταβάλει το φόρο ή να αψηφήσει τους φοροεισπράκτορες, και να γίνουν υπάλληλοί του. Στα τελευταία χρόνια τελευταία χρόνια του δωδέκατου αιώνα του δωδέκατου αιώνα, η Πελοπόννησος, με εξαίρεση της περιοχές που κατοικούσαν διάφορες φυλές, ήταν στα χέρια λίγων μεγάλων οικογενειών που υπολόγιζαν ελάχιστα την αυτοκρατορική διοίκηση, ακόμη και όταν τα μέλη τους είχαν διοριστεί σε τοπικές διοικητικές θέσεις• και πραγματικά, η αυτοκρατορική διακυβέρνηση των δύο τελευταίων δεκαετιών του αιώνα, όταν ήταν στο θρόνο ανίκανοι αυτοκράτορες της δυναστείας των Αγγέλων, δικαιολογούσε την έλλειψη κάθε σεβασμού.

Στη Σπάρτη, που οι συγγραφείς της εποχής τώρα πια αποκαλούσαν πάντα Λακεδαίμονα ή Λακεδαιμονία, η άρχουσα οικογένεια ήσαν οι Χαμάρετοι Χαμάρετοι. Γνωρίζουμε με τ' όνομά τους τρεις από αυτούς, τον Μιχαήλ Μιχαήλ, τον ανιψιό του Ιωάννη Ιωάννη και τον αδελφό του Ιωάννη, τον Λέοντα Λέοντα, που κυβερνούσε όλη την επαρχία της Λακωνίας με τον τίτλο του χωροδеспότη, τον καιρό της Τέταρτης Σταυροφορίας. Την Πελοπόννησο ή Μοριά, για να της δώσουμε το όνομα που είχε αρχίσει να χρησιμοποιεί ο λαός, την είχαν παρακάμψει οι πρώτοι Σταυροφόροι. Κατά την εισβολή του Ρογήρου Β΄ της Σικελίας το 1146 στην Ελλάδα, μετά την αποτυχία των στρατευμάτων του να καταλάβουν το Κάστρο της Μονεμβασίας, διέφυγε και πάλι τον κίνδυνο. Κανείς σε όλη τη Χερσόνησο δεν έδωσε σημασία, όταν το καλοκαίρι του 1203 1203η μεγάλη στρατιά της Α΄ Σταυροφορίας περιέπλευσε με βενετικά πλοία τα παράλια της Πελοποννήσου πηγαίνοντας προς την Κωνσταντινούπολη. Κανείς δεν συνειδητοποίησε ότι η καθαρή απληστία των Σταυροφόρων και η εσκεμμένη απληστία των Βενετών θα κατέληγαν στην κατάληψη και λεηλασία της πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας. Τα νέα για την καταστροφή έφθασαν στην Πελοπόννησο αργά την άνοιξη του 1204. Και προξένησαν κατάπληξη, ανησυχία και τρόμο• αλλά κανένας στην κοιλάδα της

Σπάρτης δεν πρόβλεψε ότι όλα αυτά θα οδηγούσαν στους δύο πιο λαμπρούς αιώνες της ιστορίας της Λακεδαίμονος.

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr